

UCZCZENIE ZASŁUG NAUKOWYCH
PROFESORA KAZIMIERZA DOBROWOLSKIEGO

(Posiedzenie Komisji Etnograficznej Komitetu Nauk Historycznych PAN)

Dnia 25 maja 1968 r. odbyła się w Krakowie uroczystość poświęcona uczczeniu zasług naukowych prof. Kazimierza Dobrowolskiego. Punktem centralnym uroczystości było wręczenie profesorowi zbiorowego dzieła *Pasterstwo Tatr i Podhala*, zawierającego prace poświęcone kulturze ludności góralskiej¹. Tom ten dedykowano prof. Dobrowolskiemu jako wyraz uznania za wybitne zasługi, jakie położył w zakresie badania przeszłości Podhala i kultury ludności góralskiej. Kolejny, ósmy tom tego wydawnictwa ma objąć reedycje prac prof. Dobrowolskiego, poświęconych problematyce góralskiej².

Uroczystość, przewidywana jako kameralna, zgromadziła w auli Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie liczne grono przyjaciół, uczniów i współpracowników Profesora. Prezes Oddziału PAN w Krakowie, prof. dr Zenon Klemensiewicz, dokonując aktu wręczenia pierwszego egzemplarza tego tomu, przypomniał napisane przez jubilata rozważania poświęcone postawie uczonego wobec życia i dobrej pracy uczonego podkreślając, że przytoczony fragment tych rozważań najlepiej też charakteryzuje osobowość naukową prof. Dobrowolskiego:

„U wielu uczonych, którzy wnieśli do nauki istotne wartości, praca badawcza stała się siłą wiodącą, jaka wysunęła się na czoło wszystkich ich dążeń. Wewnętrznej pasji poznawczej podporządkowane zostały czynności, które w życiu innych ludzi odgrywają dominującą rolę. Uczeni, o których mówię, rezygnują z wielu dążeń i przyjemności, tak częstych w innych środowiskach społecznych, jak z bogactw, władzy, intensywnego życia towarzyskiego, zabaw. Starają się organizm swój utrzymać w sprawności fizycznej po to przede wszystkim, aby móc pracować, działać. Przyświeca im dewiza Flauberta: *L'homme n'est rien, l'oeuvre est tout*. Płonie w nich niepokój poznawczy, pogoń za doskonaleniem poznawania zawsze daleka od kresu, który chcieliby osiągnąć. Wyróżniając się ogromną wytrwałością w dochodzeniu do podjętego celu naukowego starają się urzeczywistnić zasadę Kraszewskiego: *nulla dies abeat, quin linea ducta supersit*”³.

¹ *Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*, t. 7: *Życie i folklor pasterzy Tatr Polskich i Podhala*, W. Antoniewicz [red.], Wrocław—Warszawa—Kraków 1967.

² M.in. *Przeszłość Podhala, Dzieje wsi Niedźwiedzia, Najstarsze osadnictwo Podhala, Migracje wotolskie*.

³ K. Dobrowolski, *Studia nad życiem społecznym i kulturą*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, s. 38.

Tej właśnie pasji poznawczej i gorącemu umiłowaniu prawdy naukowej prof. Dobrowolskiego złożyli uznanie zebrani przedstawiciele władz Akademii, przyjaciele i uczniowie.

Odpowiadając na słowa prezesa Oddziału PAN prof. Dobrowolski nawiązał do początków swej pracy naukowej i zainteresowań Podhalem i Góralstwą. Wiąza się one jeszcze z jego czasami studenckimi, gdy na seminarium prof. Franciszka Bujaka podjął badania nad dziejami wsi Niedźwiedz, które kontynuował jeszcze w latach późniejszych, a monografię tej wsi ogłosił w 1931 r. Później przyszedł okres bezpośredniego związania z rejonem Tatr poprzez działalność polityczną w okresie plebiscytu i obejmowania przez państwo polskie obszarów Spisza i Orawy. Okres ten wykorzystał Profesor dla licznych badań terenowych, które kontynuował również później, a wyniki ich przedstawiał w licznych, znanych publikacjach. Zainteresowanie ludnością góralską łączyło się u Profesora także z szerszymi zainteresowaniami położeniem ludności chłopskiej oraz robotniczej, które zbliżyły go wcześniej do ruchu socjalistycznego, jeszcze w okresie gimnazjalnym. Stąd wypływało dążenie do poznania warunków życia ludności chłopskiej, jej gospodarki i kultury, jej przeszłości oraz dnia dzisiejszego. To łączenie badań nad współczesnością z równoczesnym głębokim sięganiem wstecz, do podłoża aktualnej rzeczywistości, doprowadziło wcześniej do zarysowania się koncepcji genetyczno-integralnego ujmowania badanej rzeczywistości, przedstawionej w pierwszym zarysie już w 1919 r.

Wstępem niejako do tego uroczystego i liczego spotkania było posiedzenie naukowe, zorganizowane przez Komisję Etnograficzną Komitetu Nauk Historycznych PAN, poświęcone niektórym, podstawowym aktualnym problemom teoretycznym i metodologicznym etnografii. Zagajenie doc. dr. Andrzeja Waligórskiego było poświęcone teoretycznym implikacjom etnograficznych badań terenowych, których rozwój zapoczątkował i uwarunkował ugruntowanie się fundamentów etnografii jako nauki. Z kolei doc. dr. Zofia Sokolewicz mówiła o zastosowaniach funkcjonalizmu-strukturalizmu do badań zmiany kulturowej, charakteryzując m.in. wyniki konkretnych badań nad tym zagadnieniem w etnografii światowej. Doc. dr. Władysław Kwaśniewicz przedstawił następnie w jasnym wykładzie zasadniczą ideę i założenia metody genetyczno-integralnej opracowanej przez prof. Kazimierza Dobrowolskiego, a na koniec sam Profesor zarysował ogólne założenia teorii procesów żywiołowych, będącej przedmiotem jego szczególnego zainteresowania w ostatnich latach⁴. Do jej opracowania posłużyły m.in. wyniki badań Profesora nad osadnictwem terenów beskidzkich, nad organizacją gospodarki i współżyciem w różnego typu jednostkach osadniczych, nad kształtowaniem się systemu wartości w określonych warunkach bytu. Teoria ta, dając podstawę do właściwego rozumienia podłoża i przebiegów procesów żywiołowych, stanowi ważny punkt wyjścia dla teorii planowego kształtowania życia, tak ważnego w ustroju socjalistycznym.

Konferencja dała jeszcze raz możliwość stwierdzenia istotnej wartości podstawowych założeń metodologicznych wiążących się z genetyczno-integralnym spojrzeniem na rzeczywistość społeczną, które daje możliwość zrozumienia teraźniejszości i wyboru właściwych środków działania na przyszłość drogą dokładnego poznania podłoża, które tę rzeczywistość ukształtowały w przeszłości.

Edward Pietraszek

⁴ Wymienione powyżej referaty zostały opublikowane w nieco zmienionej formie w obecnym i poprzednim zeszycie „Etnografii Polskiej”.

Przemówienie K. Dobrowolskiego

Muszę przyznać się, że miałem pewne opory przeciw zorganizowaniu dzisiejszej uroczystości. Wynikały one ze świadomości, że Koledzy moi przyjeżdżając do Krakowa poświęcają dla mnie czas i koszty w warunkach życia współczesnego pełnego obciążeń zawodowych, naukowych, społecznych i innych. Ale Pan Prezes Klemensiewicz, który w sposób harmonijny łączy wielki talent naukowy i organizacyjny nie tylko z praktyczną mądrością życiową, ale też z szeroką działalnością społeczną, przekonał mnie, że organizowanie podobnych zebrań, jak dzisiejsze, ma głębszy sens społeczny, niepozbawiony aspektu wychowawczego. Sądę, że zjawisko społecznego uznania i ściśle z nim powiązana życzliwość otoczenia wobec drugiego człowieka stanowią zasadnicze wartości, które sprzyjają konstruktywnym, pozytywnym osiągnięciom jednostek i zbiorowości we wszystkich dziedzinach ludzkiego działania. Wartości te z natury rzeczy wchodzą w skład obowiązujących zasad wychowawczych.

Pragnę przede wszystkim podziękować z całego serca prof. Włodzimierzowi Antoniewiczowi, memu drogiemu przyjacielowi od lat akademickich, który dedykował mi VII tom *Pasterstwa Tatr Polskich i Podhala*, monumentalnego wydawnictwa jedyne go typu w świecie, i był inicjatorem dzisiejszego zebrania. Od wielu lat wiążą mnie z nim: głębokie ukochanie wspaniałego ludu góralskiego i jego kultury, wspólne zainteresowania etnograficzne, które ostatnio znalazły wyraz w jego świetnych pracach etnograficznych ogłoszonych w VI tomie *Pasterstwa Tatr i Podhala*.

Jestem winien również najgłębszą wdzięczność mej drogiej uczennicy, doc. Annie Kutrzeba-Pojnarowej, za tak gruntowny artykuł w VII tomie *Pasterstwa Tatr Polskich i Podhala*, poświęcony mym studiom nad kulturą ludową w Karpatach oraz za jej zawsze chętną, szlachetną pomoc w sprawach naukowo-organizacyjnych.

Z całego serca dziękuję też Panu Prezesowi, prof. Z. Klemensiewiczowi, i sekretarzowi naukowemu, prof. J. Litwiniszynowi, za ich życzliwe ustosunkowanie się do dzisiejszej uroczystości, jak również innym członkom Prezydium, którzy byli tak uprzejmi przybyć na zebranie.

Najserdeczniejsze podziękowanie kieruję też do wszystkich Kolegów, przyjaciół i uczniów za przybycie na dzisiejsze zebranie. Dziękuję zwłaszcza tym, którzy przyjechali z innych ośrodków naukowych nie szczędząc trudów, m.in. prof. J. Burszczie, prof. W. Dynowskiemu, doc. M. Frankowskiej, prof. J. Klimaszewskiej, prof. J. Pazdurowi, doc. Z. Sokolewiczowej, prof. K. Zawistowicz-Adamskiej, prof. M. Znamierowskiej-Prüfferowej.

Przejdę z kolei do kilku refleksji. Życie było mi życzliwe, moje lata gimnazjalne i uniwersyteckie przebiegały bowiem w epoce, którą przenikała atmosfera walki o niepodległość Polski, stopiona z walką o przebudowę ustroju społecznego, o radykalną reformę rolną. Dołączała się do niej walka o urzeczywistnienie zasad moralnych głoszących przekreślenie antagonizmów wynikłych z różnic rasowych, narodowościowych i religijnych.

Pewna część młodzieży gimnazjalnej w tych czasach grupowała się w tajnych kółkach socjalistycznych. Atmosferę tych kółek charakteryzowała wola zrzucenia kajdan niewoli, wiara w możliwość podniesienia i doskonalenia życia, bunt uczuciowy przeciw poniżeniu społecznemu klas i warstw upośledzonych. Młodzież gimnazjalna i akademicka inteligentnego pochodzenia starała się poznać życie robotników i chłopów. Działo się to różnymi drogami: przez poznawanie warunków bytu robotników, przez pracę fizyczną, przez wyprawy krajoznawcze. Jedną z po-

staci tej akcji było zwiedzanie mieszkań suterenowych na przedmieściach Krakowa. Przynosiło ono często wstrząsające obrazy. Nie zapomnę nigdy izby piwnicznej (przy dawnej ul. Kołłątaja na Ludwinowie) nietynkowanej, bez podłogi z małym piecykiem kuchennym. Zamieszkiwały ją: wyrobница z trojgiem rachitycznych dzieci, robotnik z żoną i młody pomocnik stolarza z siostrą. Te trzy partie oddzielały swe części izby sznurami. Tego rodzaju sceny wywoływały u młodzieży głęboki wstrząs moralny, bunt przeciw nędzy, przeciw istniejącym potwornym kontrastom społecznym.

Charakterystyczną cechą pewnej części młodzieży gimnazjalnej i uniwersyteckiej był kult pracy fizycznej. Gimnazjaliści i akademicy pracowali w okresie wakacji jako siły niekwalifikowane na różnych stanowiskach pracy. Pozwalało im to poznać ciężki trud robotników, wiodło do tworzenia się więzi uczuciowej między nimi a robotnikami, niosło poza tym dumę z grosza zarobionego twardym wysiłkiem. Dla mnie osobiście praca w wapienniku, na budowie w charakterze pomocnika murarskiego i przy regulacji Dunajca stały się źródłem apoteozy pracy fizycznej jako siły wychowawczej, zacierającej różnicę klasowe.

Zapoznanie się z życiem chłopskim przez pieszce wycieczki krajoznawcze było stosunkowo słabsze wśród mych rówieśników lat gimnazjalnych i uniwersyteckich. Dwutygodniowa wycieczka krajoznawcza odbyta w latach gimnazjalnych z kolegą góraliem na Podhale i Spisz ukazała mi świat twardej walki o byt w ramach cudnej przyrody, świat przenikły wspaniałym folklorem i swoistymi charakterami ludzi. Wycieczka ta zetknęła mnie po raz pierwszy ze starą czysto polską mową ludu spiskiego. Stała się też ożywym źródłem, z którego wytrysło nie tylko ukochanie góralszczyzny, ale też z biegiem czasu woła ich naukowego poznania.

Życie było mi życzliwe, gdyż miałem sposobność poznać wielu ludzi pięknych wewnątrznie, w których palił się płomień dążeń szlachetnych skierowanych ku celom pozaosobistym. Poznanie takich ludzi niesie wiarę w człowieka poprzez samą świadomość ich istnienia. Bez nich najwznioślejsze zasady stałyby się pustymi dźwiękami.

I jeszcze jedna refleksja ogólniejszej natury. Po doświadczeniach długiego życia myślę, że w każdej ludzkiej zbiorowości obowiązuje dwie szczególnie ważne wartości: dobra, rzetelna praca w każdym zawodzie i życzliwość wobec drugiego człowieka. Przestrzeganie tych wartości wiedzie do zwartego, zbiorowego wysiłku, który pozwala wydobyć się z najtrudniejszych sytuacji ekonomicznych, podnieść stopę życiową i zdobyć bezcenny skarb, jakim jest zbiorowe poczucie wartości.

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA W SPRAWIE BADAŃ KULTURY LUDOWEJ W KARPATACH (SMOLENICE 11—18 IX 1967 R.)

W latach 1959—1962 odbyło się kilka konferencji związanych z utworzeniem Międzynarodowej Komisji do Badania Kultury Ludowej w Karpatach. Miały one charakter przede wszystkim organizacyjny i planujący¹. Pierwsza Międzynarodo-

¹ Zob. M. Gładysz, *Konferencja w sprawie utworzenia Międzynarodowej Komisji Badań Kultury Ludowej w Karpatach*, „Etnografia Polska”, t. 4: 1961, s. 339—343; tenże, *Zarys planu działalności i organizacji Międzynarodowej Komisji do Badania Kultury Ludowej w Karpatach*, „Etnografia Polska”, t. 6: 1962, s. 15—40; A. Kutrzeba-Pojnarowa, *V konferencja Międzynarodowej Komisji do Badań Kultury Ludowej w Karpatach*, „Etnografia Polska”, t. 7: 1963, s. 492—495.

wa Konferencja, podsumowująca na większą skalę wyniki badawcze, została zorganizowana w Krakowie w 1964 r.² Druga tego rodzaju narada odbyła się w dniach 11—13 września 1967 r. w Czechosłowacji, gromadząc również przedstawicieli wszystkich krajów zainteresowanych problematyką karpacką³.

Organizatorem Konferencji był Narodopisný ústav Slovenskej akadémie vied w Bratysławie, który pozyskał do współpracy następujące instytucje: Katedra etnografii a folkloristiki University Komenského w Bratysławie, Slovenska národopisna spoločnosť pri Slovenskej akadémie vied w Bratysławie, Ústav pro etnografii a folkloristiku Československej akadémie věd w Pradze, Katedra etnografii a folkloristiki University Purkyně w Brnie, Slovenské národné múzeum w Martinie. Na obradach, które odbywały się w „Domove vedeckých pracovníkov” w Smolenicach odległych około 60 km od Bratysławy było obecnych 82 uczestników. Z Polski przybyło 10 etnografów i folklorystów⁴, a 14 z Bułgarii, Jugosławii, Rumunii, Węgier i ZSSR⁵.

Otwarcia Konferencji jako przewodniczący Komitetu Organizacyjnego dokonał dr nauk J. Mjartan, powołując prezydium, do którego weszli przedstawiciele wszystkich narodów biorących udział w obradach⁶. Na posiedzeniu plenarnym pierwszego dnia obrad zostały wygłoszone referaty dotyczące problematyki i zagad-

² Zob. M. Gładysz, *Międzynarodowa Konferencja poświęcona badaniom kultury ludowej w Karpatach*, „Etnografia Polska”, t. 9: 1965, s. 440—457.

³ O Konferencji tej ukazało się już kilka informacji: S. Švehlák, *Medzinárodná konferencia o štúdiu ľudovej kultúry v Karpatoch*, „Slovenský národopis”, t. 16: 1968 z. 1, s. 123—125; J. Podolák, *Medzinárodná konferencia o štúdiu ľudovej kultúry v Karpatoch (Smolenice 1967)*, „Slovenský národopis”, t. 16: 1968 z. 2, s. 279—286; V. Frolec, *Sendung und Aufgabe der Subkommission für das Studium der Siedlungen und der volkstümlichen Baukunst bei der Internationalen Kommission für das Studium der Volkskultur in den Karpaten*, „Zpravodaj”, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, subkomise pro studium sídel a lidového stavitelství, Brno 1968, z. 1, s. 1—5; Rec. J. Tomeš, „Národopisné aktuality”, t. 5: 1968 z. 2, s. 145—146; N. N. Gracjanckaja, *Konferencija po izuczeniju kultury i byta naselenija Karpat*, „Sovietskaja Etnografija”, 1968, z. 3, s. 128—130.

⁴ Der T. Brzozowska (IBL PAN, Warszawa), mgr E. Dorywalska (Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi), prof. dr M. Gładysz (Katedra Etnografii Słowian UJ w Krakowie), dr M. Gładyszowa (Zakład Etnografii IHKM PAN w Krakowie), dr H. Kapełus (IBL PAN w Warszawie), doc. dr B. Kopczyńska-Jaworska (Katedra Etnografii UE w Łodzi), dr A. Kowalska-Lewicka (Zakład Etnografii Polski IHKM PAN w Łodzi), prof. dr J. Krzyżanowski (IBL PAN w Warszawie), doc. dr A. Kutrzeba-Pojnarowa (Zakład Etnografii IHKM PAN w Warszawie), prof. dr R. Reinfuss (Instytut Sztuki PAN w Krakowie).

⁵ Z Bułgarii przybyli: dr V. Denczew, dr V. Marinow i dr S. Stoikowa (Etnografski institut i muzej BAN w Sofii) oraz dyr. Chr. Wakarelski i dr D. Wakarelska-Nemowa (Institut za bǎlgarski jezik BAN w Sofii). Z Jugosławii: prof. dr M. Gavazzi (Jugoslovenska akademija znanosti, Zagreb) i dr P. Tomić (Etnografski muzej, Beograd). Z Rumunii: dr P. Stahl (Institutul de Studii Sud-Est Europene ARSR), dr I. Vladutiu (Institutul de Etnografie si Folclor ARSR, Bukareszt). Z Węgier: prof. dr B. Gunda (Egyetemi Néprajzi Intézet, Debreczyn). Z ZSSR: akademik J. V. Bromlej (dyrektor Instytutu Etnografii AN SSSR, Moskwa) dr N. N. Gracjanskaja (Instytut Etnografii AN SSSR, Moskwa), dr J. G. Hoszko (Etnograficzeskij Muzej, Lwów) i dr J. P. Prilipko (Instytut Mistectwoznawstwa, Folkloru ta Etnografii AN URSS, Kijów).

⁶ Do prezydium weszli: jako przewodniczący prof. dr Jiří Horák (Czechosłowacja) a następnie akademik J. V. Bromlej (ZSRR), prof. dr M. Gavazzi (Jugosławia), prof. dr M. Gładysz (Polska), prof. dr B. Gunda (Węgry) doc. dr J. Podolák (Czechosłowacja), dr P. Stahl (Rumunia), dyr. Chr. Wakarelski (Bułgaria).

nień metodycznych w przeprowadzanych aktualnie badaniach oraz studiów porównawczych z zakresu morfologii zjawisk kulturowych ogólnokarpackich i bałkańskich. Referaty te, mające umożliwić zebranym zorientowanie się w sumarycznych wynikach ostatnio dokonanych badań, posiadały różnorodny charakter. Niektóre z nich dotyczyły rezultatów indywidualnych studiów nad wybranymi zagadnieniami o szerszym lub węższym zakresie, inne stanowiły podsumowania prac kolektywnych o ujednocionej problematyce. Do tych ostatnich należały przede wszystkim wypowiedzi referentów polskich.

Założeniem dwóch pierwszych referatów było wykazanie cech ogólnokarpackich w zjawiskach kulturowych, jak również regionalnych różnicowań. Prof. dr B. Gunda w referacie *Zur Kulturmorphologie in den Karpaten* przedstawił próbę scharakteryzowania właściwości kulturowych na obszarze Karpat poprzez analizę uwarunkowań kształtowania się lub występowania niektórych zespołów zjawisk i form. Autor na wstępie przypomniał, że badania etnologiczne dążą do wykrywania lokalnego i narodowego charakteru kultur, do wskazania na elementy kulturowe wiążące różne narody oraz do wykazania historycznej ciągłości kulturowej u poszczególnych narodów. W związku z tym referent rozważał zagadnienie czynników działających na różnicowania kulturowe w Karpatach przed obecnym okresem nasilenia procesów integrujących.

Na licznych przykładach zaczerpniętych przede wszystkim z zespołu kultury pasterskiej referent starał się wykazać zależności różnych zjawisk od środowiska naturalnego, historycznie uwarunkowanej struktury gospodarczej i społecznej oraz od dyspozycji psychicznych, a także postaw jednostek i społeczeństw. Następnie przedstawił znaczenie kontaktów zewnętrznych, wynikających z powyższych uwarunkowań, w rozpowszechnianiu się wytworów kulturowych, dając równocześnie przykłady utrzymywania się form tradycyjnych w społecznościach lokalnych pozbawionych tych kontaktów.

Szczególny nacisk położył prof. Gunda na zagadnienie ciągłości historycznej niektórych wytworów kulturowych, wskazując na elementy przetrwałe w Karpatach z czasów prahistorycznych albo o charakterze prahistorycznym oraz nawiązujące do technologii średniowiecznej. W wywodach swoich zwrócił uwagę na trzy grupy elementów różnicujących obszary karpackie: 1) zespół wytworów należących do kultury bałkańsko-śródziemnomorskiej, 2) wykazujących związki z Alpami, 3) właściwych tylko Karpatom. Opierał się przy tym na bogatym materiale przykładowym pozyskanym w czasie licznych badań terenowych.

Drugi z kolei referat wygłosił doc. dr J. Podolak, *Niektóre problémy porovnávacieho štúdia ľudových kultúr karpatskej oblasti*. Na wstępie przypomniał, że w dotychczasowych badaniach nad życiem i kulturą ludności Karpat oraz jej środowiskiem, podejmowanych przez różne dyscypliny — choć każda z nich stawiała sobie odrębne cele — zasadniczym problemem, jaki starano się rozwiązać, było wykazanie cech posiadających jednolity lub podobny charakter i wykrycie, jakie są tego przyczyny, z drugiej zaś strony chodziło o wyjaśnienie, co spowodowało różnicowania regionalne. Głównym zadaniem etnografów jest właśnie rozwiązywanie tych problemów, choć częściowo są one także rozpracowywane przez inne dyscypliny, jak historia czy językoznawstwo. Z tego względu konieczna jest koordynacja badań we wspólnej międzynarodowej akcji. Przy wyborze tematów dla studiów porównawczych należy brać pod uwagę z teoretycznego i metodycznego względu te zjawiska kultury ludowej, które rozpowszechnione są na całym obszarze Karpat, a którym przypisuje się jednorodne pochodzenie. Dlatego to w pierwszym stadium skoordynowanych przez MKKKK badań zajęto się paster-

stwem, które daje wiele możliwości śledzenia sposobów życia i kultury jednej społecznej grupy. Ponadto ten właśnie dział gospodarki chłopskiej posiada dla swojego rozwoju mniej więcej jednakowe warunki środowiska naturalnego na całym obszarze Karpat.

Po tych wstępnych uwagach referent przystąpił do charakterystyki kultury pasterskiej na Słowacji, ujmując ją w trzech rozdziałach: 1) rozprzestrzenienie się pasterzy wołoskich na Słowacji od XV/XVI w.; 2) pochodzenie ludności pasterskiej określonej mianem „wałasi”; 3) etniczny charakter kultury pasterskiej na Słowacji. W ostatnim z tych rozdziałów zwrócił uwagę na elementy ogólnokarpackie oraz na drogi ich przenikania. Z drugiej strony wskazał na rozwój elementów odbiegających od ogólnokarpackiego charakteru, specyficznych dla Słowacji, uzależnionych od środowiska, a szczególnie warunków ekonomicznych.

Zagadnienie związków bałkańsko-karpackich zostało wyeksponowane w następnych czterech referatach. W pierwszym z nich, *Po stopách kulturních proudů v oblasti Karpat* prof. dr M. Gavazzi omówił zagadnienie wpływów kulturowych bałkańsko-karpackich. Na przykładzie technik tkackich i nazewnictwa z tego zakresu wskazał na mechanizmy i drogi rozprzestrzeniania się wytworów ze środowiska bałkańskiego na zachodnią Słowację.

Następnie dyr. dr Ch. Wakarelski w referacie *Izrabotwane na talkowem recznik na visokoplaninskata narodna kultura w Karpatite i na Balkanite* szczególnie uwagę poświęcił sprawie badań porównawczych dotyczących nazewnictwa ludowego, dając liczne przykłady ilustrujące stosunek wytworów i zjawisk do ich nazw. W konkluzji przedstawił propozycję podjęcia w skali międzynarodowej opracowania słownika w zakresie nazewnictwa występującego w kulturach ludowych karpackich i bałkańskich.

W trzecim z kolei referacie, pt. *Kulturní společenství a interetnické vstahy v lidovém stavitelství karpatsko-balkánského prostoru*, doc. dr V. Frolec przeprowadził na podstawie wyników własnych badań terenowych analizę kilku wspólnych elementów budownictwa ludowego regionów Karpat i Bałkanów, tj. Bułgarii i Jugosławii.

W ostatnim referacie z tej grupy, pt. *Die Einwirkung der walachischen Kolonisation auf einige wichtigere ethnographische Erscheinungen in der tschechoslowakischen volkstümlichen Kultur*, doc. dr V. Pražák poruszył zagadnienie wpływów kulturowych działających na terenie Czechosłowacji. One to spowodowały podział tego obszaru na dwa zasadnicze regiony: pierwszy — związany z prądami zachodnioeuropejskimi, i drugi — wykazujący wpływy wschodnie. Wśród czytelników warunkujących ten podział referent specjalnie wyeksponował znaczenie kolonizacji wołoskiej na kształtowanie się kultury we wschodnich obszarach Czechosłowacji. Udowadniając znaczenie osadnictwa wołoskiego dla kształtowania się niektórych dziedzin kultury ludowej wskazał np. na rozwój pewnych form rozplanowania wnętrza mieszkalnego i tradycyjnych urządzeń ogniowych występujących w Czechosłowacji, które mają analogie w Polsce i na Ukrainie. Równocześnie przeciwstawił swoje dowody poglądom o wpływie wzorów domu germańskiego na Słowiańszczyznę. Dalsze przykłady dotyczyły szeregu innych zjawisk kultury ludowej, które z Bałkanów zostały przyniesione na obszary wschodniej Czechosłowacji za pośrednictwem Wołochów, np. ornamentyka zdobnictwa drzewnego i haftu oraz formy naczyń pasterskich.

Odmienne charakter posiadały dwa referaty polskie. Pierwszy z nich, doc. dr A. Kutrzeba-Pojnarowej, pt. *Z zagadnień teoretycznych i metodologicznych studiów porównawczych nad kształtowaniem się współczesnej kultury wsi karpackiej*,

dotyczył niektórych prac badawczych przeprowadzanych w Polsce⁷. We wstępie, oceniającym stan obecnych prac, prelegentka zwróciła uwagę na brak opublikowania wyników zakończonych już badań terenowych nad pasterstwem w Karpatach, właściwie jedynej należycie skoordynowanej akcji w dotychczasowej międzynarodowej działalności. Nadto stwierdziła, że wobec zwiększania się ilości publikacji jako rezultatu wzrastającej liczby podejmowanych zbiorowo lub indywidualnie różnych tematów, odczuwa się przy opracowywaniu i innych dziedzin kultury większą potrzebę ściślejszego porozumienia badaczy w skali międzynarodowej. Kontakty te nie zostały dotychczas odpowiednio zorganizowane mimo kontynuowanych od 1959 r. dyskusji roboczych dotyczących programu i ocen wyników prowadzonych badań. Narady te wpłynęły jedynie — obok uporządkowania i podsumowania prac wcześniejszych — na pewne ukierunkowania niektórych poszukiwań.

Doc. Kutrzeba-Pojnarowa wyodrębniła trzy kierunki obecnie przeprowadzanych w Polsce badań terenowych. Pierwszy dotyczy inwentaryzacji archaicznych form kultury materialnej w szeroko pojętej gospodarce chłopskiej oraz budownictwie i transporcie, przy czym dąży się do określania podobieństw i różnic terytorialnych. Wykorzystanie materiałów stąd uzyskanych dla odtworzenia powiązań historycznych winno jeszcze poprzedzić sprawdzenie metodą atlasową występowania odpowiednich elementów. Drugi kierunek sprowadza się do opisów tradycyjnych i współczesnych form organizacji pasterstwa z tendencją do ustalenia typologii oraz powiązań z innymi formami gospodarki wiejskiej. Ostatni kierunek obejmuje prace nad monografiami etnograficznymi regionów lub wsi karpaccich mające wykazać współczesne przekształcenia tradycyjnej kultury góralskiej. W konkluzji referentka wysunęła postulat wykorzystania wyników badań dwu pierwszych kierunków do „skonstruowania teoretycznego modelu kultury tradycyjnej wsi górskiej [...] jako punktu wyjścia zarówno dla historycznych badań porównawczych, jak i dla oceny kierunku zmian współczesnych”. Model taki byłby przede wszystkim użyteczny w badaniach monograficznych, dla wyznaczania etapów i kierunków przemian współczesnych. Po przeglądzie dotychczasowych opracowań, dających podstawy do określenia „modelu kultury tradycyjnej wsi polskiej przełomu XIX i XX wieku”, referentka stwierdziła konieczność wypracowania wariantu modelu urbanizacji wsi karpaccich, opartego na zróżnicowaniu form kultury tradycyjnej w stosunku do wsi nizinnych.

W ostatniej części referatu omówiona została problematyka prac badawczych prowadzonych przez Zakład Etnografii Polski IHKM PAN w Warszawie. Dotyczy ona kształtowania się we wsiach bieszczadzkiej kultury współczesnej jako procesu powstawania nowych wartości w zmienionych warunkach geograficznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych u ludności składającej się obecnie w znacznej przewadze z przesiedleńców z obszarów nizinnych.

Prof. dr M. Gładysz w referacie *Z problematyki badawczej w Karpatach Polskich* omówił główne kierunki i problematykę badań przeprowadzanych na obszarze Karpat Polskich przez niektóre ośrodki krajowe. Szeroko zostały potraktowane cele i wyniki opracowań monografii etnograficznych wsi i regionów. W pracach tych kładzie się szczególny nacisk na uchwycenie specyfiki procesu dokonujących się obecnie przemian we wszystkich dziedzinach kultury wsi. Badania tego rodzaju koncentrują się przede wszystkim w Beskidzie Śląskim (podjęte przez Zakład Etnografii IHKM PAN w Krakowie), na Spiszu (Katedra Etnografii Słowian UJ w Krakowie) i w Bieszczadach (Zakład Etnografii Polski IHKM PAN w Warsza-

⁷ Referat ten ze względu na opóźniony przyjazd prelegentki został wygłoszony na posiedzeniu plenarnym trzeciego dnia obrad.

wie). Wybór tych regionów został podyktowany specyfiką miejscowych warunków historycznych i społeczno-gospodarczych. W ograniczonym zakresie tego rodzaju badania prowadzone są i w innych regionach Karpat Polskich. Prace monograficzne mają stanowić niezbędną podstawę do szerszych uogólnień na temat rozwoju kultury ludowej w Karpatach.

Referent omówił następnie drugą grupę rozpoczętych poszukiwań terenowych, które zmierzają do opracowań tematycznych. W pierwszym rzędzie dotyczą one różnych działów kultury materialnej z położeniem nacisku na działalność produkcyjną wsi i obecne jej ukierunkowania. Mniej liczne natomiast są prace podjęte z zakresu niektórych przejawów plastyki ludowej i folkloru, wiedzy i wierzeń oraz zagadnień społecznych. Prace tej grupy odznaczają się przy tym dużą dowolnością w doborze zakresu tematycznego i problematyki, jak również obszaru poszukiwań terenowych. Niekorzystne to zjawisko jest wywołane brakiem koordynacji pomiędzy różnymi placówkami prowadzącymi te badania, posiadającymi niejednorodny profil i różnorodne potrzeby.

W dalszej części referatu zostały omówione kolektywne prace gabinetowe zmierzające do określenia stanu dotychczasowych wyników badań kultury ludowej w Karpatach. Do nich przede wszystkim należą poszukiwania bibliograficzne, informujące o zbiorach muzealnych oraz działalności badawczej różnych instytucji.

Dyskusja przeprowadzona po referatach wygłoszonych na posiedzeniu plenarnym dotyczyła zarówno zagadnień teoretycznych, jak i spraw odnoszących się do potrzeb i sposobów badawczych. Przede wszystkim podkreślano znaczenie niektórych czynników, tj. środowiska geograficznego i warunków społecznych wpływających na formowanie się kultury ludowej w Karpatach. Przy tym zwracano uwagę na warunki specjalne sprzyjające zachowywaniu na tym obszarze archaicznych form kulturowych. Z zagadnień ogólnych omawiano znaczenie różnych form kolonizacji dla przeobrażeń kulturowych oraz problem rozprzestrzeniania się różnych elementów kultury na obszarze Karpat jako rezultat wpływów bałkańskich, rumuńskich, ukraińskich, słowackich i polskich. Podkreślano również współzależności między różnymi dziedzinami kultury, szczególnie między pasterstwem a rolnictwem. Dyskutowano także nad metodami stosowanymi w karpackich badaniach terenowych, podnosząc obok innych znaczenie metody psychologicznej. W końcowej fazie dyskusji stwierdzono potrzebę szybszej realizacji niektórych prac podstawowych, jak np. opracowań kartograficznych wytypowanych zjawisk oraz słownictwa wybranych dziedzin kultury, a także szerszego uwzględnienia zagadnień toponomastycznych.

W drugim dniu konferencji obrady odbywały się w pięciu sekcjach, którym przewodniczyli etnografowie i folklorysty czescy i słowaccy. Poszczególne sekcje zgromadziły po kilkunastu uczestników, którzy przedstawili dotychczasowe wyniki i zajęli się nakreśleniem planów dalszej pracy badawczej w zakresie swoich specjalności.

Najbardziej skoncentrowaną problematykę przedstawiono na obradach sekcji pasterstwa i rolnictwa oraz sekcji budownictwa i form osadniczych. Podkomisja pasterstwa jako najwcześniej utworzona dysponowała odpowiednim czasem na rozwinięcie w pełni poszukiwawczych prac terenowych, miała też możliwość sformułowania założeń i wypracowania metod badawczych niejednokrotnie uzgadnianych w krajowych i międzynarodowych obradach⁸.

Na posiedzeniu sekcji pasterstwa i rolnictwa (przewodniczył doc. dr J. Podolák)

⁸ Badania terenowe rozpoczęto w 1960 r. w Polsce i na podstawie tego samego kwestionariusza na Słowacji. Zob. Kutrzeba-Pojnarowa, *op. cit.*, s. 493.

na pierwszym miejscu poruszono zagadnienia metodyczne związane z realizowaną tematyką, ponadto przedstawiono w formie usystematyzowanej wyniki prac badawczych nad niektórymi szczegółowymi zagadnieniami pasterstwa określonych regionów. Powyższe ujęcia zostały zawarte w siedmiu referatach: doc. dr B. Kopyczyńska-Jaworska, *Przydatność określonych metod badawczych w problematyce karpackiej*; dr A. Kowalska-Lewicka, *Hodowla kóz jako jeden z elementów tradycyjnej kultury karpackiej w Polsce*; dr D. Wakarelska-Nemowa, *Problemi i metod waw wrážka s rabotite nad bálgarskija dialektoložski atlas (sás specjalen ogleđ na pastirskata terminologja)*; dr P. Tomić, *Ustanova bačija u karpatskoj oblasti Jugoslavije (južno od Dunava)*; dr V. Marinow, *Etnografski usporedici w proizvodstwenja bit i materialnata kultura na owcewastroto w karpato-balkanskijska rajon*; dr J. Štika, *Salašnická koliba a její vybavení (ohnišťe a místo pro ukládání sýre) v západních Karpatech*; dr V. Denczew, *Nižinne formy ovčiarstva v okolí mesta Šumen*. Jak wskazują tematy referatów, obrady Sekcji skoncentrowały się wokół zagadnień związanych z pasterstwem. Nie zajmowano się natomiast figurującymi w programie sekcji pracami dotyczącymi produkcji rolnej na obszarze Karpat, chociaż w dyskusji stwierdzano konieczność powiązania prac badawczych nad tymi działami produkcyjnymi wsi⁹.

W podsumowaniu obrad wysunięto szereg wniosków postulujących formy dalszej współpracy. Dotyczyły one głównie zaleceń rozszerzenia tematyki badawczej nad pasterstwem przez włączenie kultury duchowej, zagadnień społecznych i sztuki oraz powiązanie z pokrewnymi działami, jak np. uprawą roślin. Ponadto stwierdzono potrzebę wykonania opracowań kartograficznych niektórych zjawisk z zakresu pasterstwa oraz przygotowania słownika terminologii pasterskiej na obszarze południowo-wschodniej Europy. Te uzupełniające prace byłyby pomocne do konstruowania ujęć syntetycznych, które postulowano już rozpocząć wobec stwierdzonego przez uczestników obrad nagromadzenia dużej ilości materiałów terenowych z zakresu pasterstwa karpackiego, zbieranych zgodnie z wytyczonymi przez sekcję założeniami problemowymi.

Wysunięto również wnioski dotyczące spraw wydawniczych. Zaprojektowano publikowanie materiałów w formie osobnego wydawnictwa Komisji, co zresztą zostało już uchwalone na Międzynarodowej Konferencji w 1964 r. w Krakowie¹⁰. Zwłaszcza, że istnieją możliwości przygotowania już obecnie prac monograficznych w ramach MKKK na podstawie materiałów uzyskanych z dotychczasowej ośmioletniej działalności badawczej różnych dziedzin kultury ludowej w Karpatach. W związku z tym, celem uniknięcia rozbieżności w dalszej akcji badawczej, uchwalono zalecenie ściślejszej współpracy między poszczególnymi podkomisjami.

Drugą z kolei cechującą się dużą operatywnością, a nadto dojrzałością organizacyjną okazała się podkomisja budownictwa i form osadniczych. Została ona wprawdzie utworzona dopiero w 1964 r. na Międzynarodowej Konferencji w Krakowie na wniosek polski¹¹, jednak zespołowe prace w jej ramach najlepiej rozwinęły się w Czechosłowacji. Przyczyniło się do tego istnienie bogatych materiałów na terenie Karpat słowackich odnoszących się do tradycyjnego budownictwa oraz wieloletnia tradycja tych badań podtrzymywana przez starszych i młodszych badaczy, a także rozbudowywana obecnie akcja skansenowska.

⁹ Na konieczność tych powiązań wskazano na Międzynarodowej Konferencji w Krakowie w 1964 r., uchwalając wniosek o rozszerzeniu prac podkomisji pasterskiej na zagadnienia rolnicze i o utworzeniu samodzielnej podkomisji rolnictwa. Por. Gładysz, *Międzynarodowa Konferencja...*, s. 451.

¹⁰ Zob. Gładysz, *Międzynarodowa Konferencja...*, s. 451—452.

¹¹ Zob. Gładysz, *Międzynarodowa Konferencja...*, s. 451.

Na zebraniu sekcji budownictwa i form osadniczych, której przewodniczył doc. dr V. Frolec w zastępstwie dr. nauk J. Mjartana, czechosłowaccy etnografowie przedstawili najobfitsze rezultaty prac terenowych. Tematyka referatów skupiła się wokół zagadnień historyczno-typologicznych oraz współczesnych przeobrażeń w budownictwie ludowym, a także dotyczyła metodycznych prac związanych z przygotowaniem materiałów dla skansenu. Referaty, zresztą najliczniejsze w tej sekcji wygłosili: dr J. Hoško, *Narodné budovníctvo XVI—XVII. st. w Karpatach (Na materjaľoch Sambírskej koroliwszczini)*; dr M. Gładyszowa, *Przeobrażenia w budownictwie ludowym w Karpatach Polskich w latach 1945—1967 na przykładzie Beskidu Śląskiego*; dr S. Mruškovič, *Návrh na jednotný systém dokumentácie a triedenia poznatkov o ľudovom staviteľstve*; dr S. Švecová, *Význam Malých Karpát pre formy a názvoslovie ohnišť na juhozápadnom Slovensku*; J. Kantár, *Ludové staviteľstvo na Orave*; dr nauk J. Mjartan, *K otázke východokarpatského domu*; dr S. Kovačevićová, *Sídelné formy v Karpatoch*; doc. V. Pražák, *Otázky pôdorysného vývoja*.

Zarówno referaty, jak i wypowiedzi dyskusyjne stanowiące nieraz obszerne przyczynki do poruszonych tematów i wnoszące informacje o prowadzonych pracach (np. wypowiedź dr. P. Stahla) wykazały duże zaawansowanie prowadzonych badań nad budownictwem ludowym w Karpatach oraz pewne ujednoczenie problematyki w tym zakresie, dające podstawy do opracowań syntetycznych. Wnioski z posiedzenia tej sekcji dotyczyły apelu do kierownictwa MKKK o zorganizowanie informacji ułatwiającej dalszą pracę przez przygotowanie bibliografii budownictwa ludowego i osadnictwa w Karpatach, a także rotaprintowych sprawozdań podających wiadomości o postępach badawczych poszczególnych ośrodków. W zakresie prac pomocniczych postanowiono rozpocząć opracowywanie słownika terminologicznego z zakresu budownictwa ludowego przez zespół etnografów, architektów i językoznawców. Wobec coraz żywiej rozwijającego się zainteresowania wokół budowy skansenów, Slovenské narodné múzeum w Martinie podjęło się przygotowania i rozesłania odpowiednim instytucjom projektu sposobów dokumentacji materiałów dotyczących budownictwa ludowego. Ponadto postanowiono włączyć w program podkomisji prace nad koncepcjami skansenów karpaccich. W związku z zaplanowanym terminem posiedzenia podkomisji na rok 1969 uchwalono jako główny temat obrad wziąć pod uwagę zagadnienie rozwoju rozplanowania domu i urządzeń ogniowych.

Program sekcji sztuki ludowej z podsekcją rzemiosła ludowego wypełniony został pięcioma referatami i ożywioną dyskusją (przewodniczył prof. dr R. Jeřábek). Cztery pierwsze referaty dotyczyły zagadnień sztuki ludowej: prof. dr R. Reinfuss, *Podstawowe zagadnienia w badaniach sztuki ludowej na terenie Karpat*; dr H. Johnová, *Slovenske ľudové šperky*; dr S. Kovačevićová, *L'udové náhrobníky na Slovensku*; prof. dr R. Jeřábek, *Pastierské motívy po valaských maľovaných betlehemoch*. Ostatni referat I. Krištka odnosił się do programu podsekcji rzemiosła i wytwórczości ludowej.

Dyskusja w tej sekcji toczyła się głównie wokół zagadnień organizacyjnych. Na wniosek prof. dr. M. Gładysza określono formy współpracy i kontaktów naukowych podkomisji. Stwierdzono konieczność spotkań jej członków co najmniej raz na dwa lata, a następnie wysunięto potrzebę opracowania bibliografii działowej oraz informacji o bieżących rezultatach poszukiwań terenowych w formie powielonych komunikatów. Organizacji tej służby podjęło się Slovenské národné múzeum w Martinie i Národní muzeum w Pradze. Celem rozszerzenia akcji terenowej postulowano, aby przez członków podkomisji zainteresować odpowiednie ośrodki

badawcze i pozyskać je do współpracy, której koordynatorem byłaby MKKKK.

Dalsze wnioski miały charakter ogólny. Podniesiono konieczność kontynuowania edycji pisma „Carpatica” jako organu MKKKK informującego o postępach prac nad zagadnieniami związanymi z problematyką badawczą kultury ludowej w Karpatach¹². Innego rodzaju braki utrudniające rozwój systematycznych badań, tj. w zakresie informacji o stanie zbiorów, proponowano usunąć przez co najmniej rękopiśmienne katalogi zasobów muzealnych z obszaru Karpat, przygotowywane w kilku egzemplarzach, z możliwością wysyłania nawet za granicę¹³.

Sekcja folkloru słownego skupiła jedynie folklorystów polskich i czechosłowackich¹⁴, a obradom przewodniczyła dr V. Gašpariková. Referaty na temat wątków historycznych i demonologicznych w ludowej literaturze obszaru Karpat oraz niektórych zagadnień teoretycznych, wygłosili folklorysty czechosłowaccy: dr V. Gašpariková, *Adaptácia látok z historickou tematikou v oblasti slovenských Karpát*; dr R. Žatko, *Prvky zbojníckej folklórnej tradície v slovenských ľudových betlehemských hrách*; doc. dr O. Sirovátka, *K zbojnícké pověsti na Moravě a v Slezsku*; dr D. Klímová-Rychnová, *Theoretické problémy studia lidové pověsti západní karpatské oblasti v materiálech o Taterech a Turcích*; dr B. Beneš, *Morfologická analýza pověrečných povídek z Bílých Karpat*.

Z dyskusji prowadzonej przez prof. dr. J. Krzyżanowskiego wyłoniło się kilka postulatów, mających na celu zacieśnienie współpracy pomiędzy Instytutem Badań Literackich PAN a folklorystami czechosłowackimi, i to zarówno na polu badań terenowych, jak i w zakresie opracowań edytorskich. W działalności wydawniczej zaprojektowano przygotowanie antologii opowieści o zbójnikach w Tatrach, a także reedycję klasycznych folklorystycznych prac dotyczących twórczości ludowej na obszarze Karpat. Ponadto postanowiono zorganizować wymianę literatury folklorystycznej między odpowiednimi pracownikami Polskiej Akademii Nauk i Slovenskej akademie vied oraz usprawnić wzajemne recenzowanie publikacji odnoszących się do folklorystyki karpackiej. Natomiast w dziedzinie badań terenowych postulowano poszerzyć poszukiwania materiałów odnoszących się do teatru ludowego, a szczególnie „szopki” oraz humoru ludowego na obszarze Karpat zapraszając również folklorystów ukraińskich.

Tak pod względem programu, jak i ilości uczestników najskromniej przedstawiały się obrady sekcji folkloru muzycznego, którym przewodniczył dr K. Ondrejka. Po jedynym referacie, wygłoszonym przez doc. dr. D. Hollý, *K otazce vývoje lidových ansamblových hudieb*, zebrani wysłuchali opracowanego przez dr. J. Gelnara nagrania magnetofonowego wesela z Suchej Hory na Orawie przeznaczonego do wydania w formie płyty. Dyskusja toczyła się wokół ustalenia kierunku i tematyki badawczej dla studiów porównawczych. Między innymi wysunięto do opracowania temat dotyczący muzycznej i choreograficznej formy tańca *odzemok*.

W trzecim dniu konferencji odbyło się specjalne posiedzenie prezydium MKKKK, w którym poza jej członkami¹⁵ uczestniczyli przedstawiciele wszystkich krajów zainteresowanych badaniami kultury ludowej w Karpatach, co umożliwiło prze-

¹² Dotychczas ukazały się trzy numery biuletynu „Carpatica” wydane przez SAV w Bratysławie w latach 1960, 1961, 1963.

¹³ Na potrzebę opracowań dokumentacyjnych zbiorów muzealnych zwracano już ze strony polskiej uwagę organizując akcję badawczą w Karpatach w 1959 r. Zob. Gładysz, *Konferencja...*, s. 341; tenże, *Zarys planu...*, s. 33.

¹⁴ O początkach działania podkomisji folklorystycznych w Czechosłowacji zob. Kutrzeba-Pojnarowa, *op. cit.*, s. 495.

¹⁵ Z Polski wzięli udział: prof. dr M. Gładysz, doc. dr B. Kopczyńska-Jaworska, doc. dr A. Kutrzeba-Pojnarowa, prof. dr R. Reinfuss.

dyskutowanie wielu spraw związanych z poszerzeniem składu Komisji i rozwojem koordynacji dalszych prac. Posiedzeniu przewodniczył dr nauk J. Mjartan jako przewodniczący czechosłowackiej Komisji (Krajowej MKKK).

Podstawą dyskusji było sprawozdanie z działalności MKKK za lata 1965—1967, które przedstawił sekretarz generalny, doc. dr J. Podolak. Referent m. in. stwierdził, że prace naukowo-badawcze skoncentrowane w komisjach krajowych najlepiej rozwinięte zostały w Czechosłowacji i w Polsce, gdzie utworzono podkomisje specjalistyczne. W najwyższych kontaktach naukowych pozostawały podkomisje ze specjalistami Węgier, a dalej Bułgarii, Jugosławii i Rumunii, a obecnie została nawiązana współpraca z ZSRR. W charakterystyce osiągnięć naukowo-badawczych pięciu istniejących podkomisji w obrębie Komisji Narodowych, referent podkreślił największe zaawansowanie prac nad zagadnieniami związanymi z pasterstwem w Karpatach, które pozwala na przystąpienie do opracowania wspólnej publikacji syntetycznej, po uprzednim ustaleniu jednolitych wytycznych. Poza tym podkreślił najlepsze rozwinięcie akcji koordynacyjnej w podkomisji budownictwa i form osadniczych. Z kolei przypomniał inicjatywę wysuniętą na poprzednich obradach, o utworzeniu specjalnych zespołów, które koordynowałyby prace w zakresie muzealnictwa i filmu etnograficznego oraz nad pożywieniem ludowym w Karpatach.

Przystępując do omówienia działalności wydawniczej MKKK sekretarz generalny przedstawił plan zaprojektowanego w swoim czasie wydawnictwa ciągłego „*Studia ethnographica Carpatica*”¹⁶. Pierwszy tom byłby przeznaczony na opublikowanie materiałów z obecnej Konferencji. Następne tomy mogą obejmować materiały z przyszłych konferencji i sympozjów albo stanowić zbiory jednotematycznych opracowań przygotowanych przez poszczególne podkomisje. Co do profilu organizacyjnego, to wydawnictwo powyższe kierowane byłoby przez radę redakcyjną, w skład której wchodziłoby przedstawiciele wszystkich krajów zainteresowanych. Ponadto poszczególne tomy miałyby swoich redaktorów i wydawane byłyby w miarę możliwości edytorskich przez poszczególne współpracujące z Komisją instytucje różnych krajów.

Sekretarz poinformował również o wznowieniu wydawania biuletynu „*Carpatica*” jako rocznika. Prócz charakteru informacyjnego mógłby on spełniać również funkcję organu bibliograficznego¹⁷.

Kończąc swoje sprawozdanie sekretarz generalny poddał pod dyskusję kwestię, czy MKKK ma stanowić samoistną organizację, czy też powinna wejść do jednej z istniejących międzynarodowych instytucji oraz czy główny sekretariat Komisji ma pozostać w Bratysławie, czy też przenieść się do innego ze współpracujących państw.

¹⁶ Jednym z wniosków uchwalonych na Międzynarodowej Konferencji w Krakowie w 1964 r. było podjęcie starań o zapoczątkowanie międzynarodowego cyklu wydawniczego pod wspólnym tytułem „*Acta ethnographica Carpatica*”, zob. Gładysz, *Międzynarodowa Konferencja...*, s. 451.

¹⁷ Na konieczność opracowań bibliograficznych zwracano uwagę na wszystkich niemal dotychczasowych konferencjach (zob. przypis 5). Prace nad polską bibliografią historii kultury ludowej Karpat prowadzi systematycznie Zakład Etnografii IHKM PAN w Krakowie. Opublikowano dotychczas bibliografię do 1959 r., a także w 1968 r. złożono do druku w NU SAV w Bratysławie bibliografię za lata 1960—1967 (w wyborze). Ponadto staraniem tegoż Zakładu została wydana bibliografia węgierska i jugosłowiańska (por. *Bibliografia historii kultury ludowej Karpat*, cz. I: *Materiały do bibliografii polskiej*, Warszawa 1960; cz. II: *Materiały do bibliografii węgierskiej*, cz. III: *Materiały do bibliografii jugosłowiańskiej*, Wrocław 1967). Informacje o pracach bibliograficznych w Czechosłowacji zob. M. Gładyszowa, *Czechosłowackie bibliografie etnograficzne dla regionów karpaccich*, „*Etnografia Polska*”, t. 12: 1968, s. 759—766.

W dyskusji, jaka rozwinęła się następnie, dyrektor Instytutu Etnograficznego w Moskwie, akademik J. V. Bromlej, zadeklarował oficjalnie przystąpienie etnografów sowieckich do współpracy z MKKKK. Prof. M. Gładysz poddał projekt rozszerzenia działalności Komisji, zwłaszcza naukowo-badawczej na wszystkie górskie obszary Europy, równocześnie opowiadając się za pozostawieniem Sekretariatu generalnego MKKKK w Bratysławie oraz za jak najszybszym wznowieniem biuletynu „Carpatica”, który zaspokajałby brak informacji publikując bibliografie charakteryzujące dotychczasowe osiągnięcia. W związku z tym dyr. dr B. Filova postawiła wniosek o ustalenie terminów składania materiałów do „Carpatica” na marzec każdego roku, a następnie o odbywanie posiedzeń Komisji raz w roku oraz międzynarodowych konferencji raz na trzy lata. Doc. dr B. Kopczyńska-Jaworska podniosła konieczność sprawniejszej informacji współpracowników w ramach MKKKK za pośrednictwem „Carpatica”. Dotyczyć ona powinna planów i wyników indywidualnych i zbiorowych prac badawczych, a także adresów pracowni i osób związanych z działalnością naukową interesującą Komisję. Doc. dr R. Jeřábek, popierając wniosek o wydawaniu „Studia ethnographica Carpatica”, zaproponował jego wielojęzyczną wersję. Prof. dr M. Gavazzi zwrócił uwagę na zasadę dobrowolności przy organizowaniu współpracy z Komisją jako ogólnie przyjętą w tego rodzaju instytucjach. Dyskutanci podkreślali ponadto pozytywność dotychczasowych prac koordynacyjnych Komisji oraz realność i atmosferę wzajemnego zaufania, jakie towarzyszą opracowywaniu wspólnych planów roboczych. Następnie zostały sformułowane wnioski Komisji, które przedłożono na plenum Konferencji.

Na posiedzeniu plenarnym trzeciego dnia konferencji dyr. dr Chr. Wakarelski wygłosił referat *Za stratigrafiata w bálgarskata narodna kultura*, w którym przedstawił zagadnienie nawarstwień historycznych w kulturze ludowej Bułgarii. Wskazał na elementy charakterystyczne dla epoki przedchrześcijańskiej, feudalnej i kapitalistycznej znajdujące się we współczesnym zespole kulturowym.

Dalszą część programu posiedzenia wypełniły krótkie sprawozdania podsumowujące obrady w pięciu sekcjach oraz odczytanie wniosków z posiedzenia MKKKK. Ponadto przyjęto i przekazano do realizacji podkomisji czechosłowackiej wniosek dr. M. Markuša o zorganizowanie specjalnego zespołu badawczego dla studiów porównawczych nad pożywieniem ludowym.

Posiedzenie plenarne zostało zamknięte wzajemnymi podziękowaniami złożonymi przez organizatorów Konferencji i jej uczestników. Przedstawiciele poszczególnych grup uczestników zagranicznych w gorących słowach dziękowali za gościnne przyjęcie oraz podkreślali wysiłek i wzorową organizację Konferencji, co umożliwiło owocną wymianę poglądów i zapoznanie się z dokonanymi osiągnięciami badawczymi nad kulturą ludową w Karpatach, a ponadto przyczyniło się do skryształizowania dalszych planów współpracy naukowej na tym odcinku. Konferencja poza tym stanowiła okazję do bliższego zapoznania się zagranicznych uczestników z bogatymi rezultatami badań terenowych, z ambitnymi planami i sprawną organizacją etnografii czechosłowackiej.

Na zakończenie pierwszego dnia Konferencji zorganizowany został pokaz filmów etnograficznych. Wyświetlono film o sztuce ludowej reżyserowany przez M. Śliwkę oraz dokumentalny film J. Podolaka z badań nad pasterstwem w Bułgarii. Ponadto urządzona została wystawa obrazująca prace przygotowawcze do skansenu budowanego przez SNM w Martinie.

Po zakończeniu konferencji w Smolenicach (od 14 do 18 września) odbyła się wycieczka autobusowa do północno-zachodniej i środkowej Słowacji, podczas której uczestnicy zapoznali się z terenem, zwłaszcza z budownictwem i strojem ludowym,

a także z kilkoma ekspozycjami muzealnymi. Szczególnie interesujące było zwiedzenie muzeum w Martinie, gdzie dyr. dr Š. Mruškovič przedstawił m. in. plany skansenu oraz zapoznał z pracami wstępnymi nad jego budową.

UCHWAŁY

1. Komisja przyjmuje sprawozdanie generalnego sekretarza MKKKK oraz plan dalszej pracy sekretariatu i podkomisji narodowych.
2. Komisja zgadza się na pozostawienie siedziby Sekretariatu przy SAV w Bratysławie i powierza nadal funkcję sekretarza generalnego doc. dr. J. Podolakowi.
3. Komisja przyjmuje z zadowoleniem oświadczenie dyrektora Instytutu Etnograficznego AN w Moskwie, akademika J. V. Bromleja, o oficjalnym przystąpieniu do współpracy sowieckich etnografów i folklorystów. Równocześnie zaleca Sekretariatowi Generalnemu szukanie możliwości rozszerzenia współpracy przez pozyskanie dalszych instytucji i specjalistów.
4. Sekretariat generalny MKKKK zobowiązuje się do organizowania corocznych narad roboczych Komisji oraz międzynarodowych konferencji i sympozjów raz na trzy lata. Przy tym zebrania te odbywać się będą kolejno we wszystkich krajach członkowskich.
5. Komisja zobowiązuje się do podjęcia wydawnictwa ciągłego „Studia ethnographica Carpatica”, przy czym pierwszy tom zawierający materiały z obecnej konferencji zostanie wydany przez SAV.
6. Komisja z wdzięcznością przyjmuje obietnicę Narodopisnego Ustavu SAV wydawania własnymi środkami organu informacyjnego „Carpatica” (jednego zeszytu rocznie).
7. Komisja przychyliła się do wniosku o rozszerzenie zasięgu terytorialnego sekcji koordynowania prac naukowo-badawczych poza obszary karpackie (ze szczególnym zwróceniem uwagi na obszary Węgier, Bułgarii i Jugosławii).
8. Komisja popiera z całą gotowością wnioski dyr. J. V. Bromleja o szukaniu możliwości wprowadzenia Komisji jako członka Unii nauk antropologicznych i etnograficznych¹⁸.
9. Komisja wyraża podziękowanie organizatorom obecnej Międzynarodowej Konferencji w Smolenicach za materialne zabezpieczenie i naukowe przygotowanie obrad podkreślając, że większość referatów i obrady miały wysoki naukowy poziom świadczący pozytywnie o rezultatach dotychczasowych prac badawczych.
10. Organizatorzy Konferencji opracują zwięzłe informacje o rezultatach obrad obecnej Konferencji i roześlą je do wglądu wszystkim uczestnikom.

Maria Gładyszowa

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA ETNOLOGICZNEGO TOWARZYSTWA JUGOSŁOWIAŃSKIEGO ORAZ JUGOSŁOWIAŃSKA KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA REDAKCJI CZASOPISMA „DEMOS”

We wrześniu i w grudniu 1967 uczestniczyłam w dwu kolejnych konferencjach, odbywających się na terenie Jugosławii: I — w dniach 16—20 IX w konferencji zorganizowanej przez Towarzystwo Etnologiczne Jugosławii w 10 rocznicę powstania

¹⁸ Wniosek o podobnej treści został już uchwalony na Międzynarodowej Konferencji w Krakowie w 1964 r. Zob. Gładysz, *Międzynarodowa Konferencja...*, s. 450.

Towarzystwa; II — w dniach 19—22 XII w posiedzeniu międzynarodowej redakcji czasopisma „Demos”, wydawanego przez Instytut Ludoznawstwa Niemieckiego Akademii Nauk NRD przy współpracy instytucji etnograficznych innych krajów demokracji ludowych, od 1964 r. również w Jugosławii¹. Organizacja tej konferencji spoczywała w rękach akademika, prof. Duszana Nedeljkovića, oraz pracowników zakładów etnografii i etnologii Serbskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu w Belgradzie. Obie konferencje odbywały się w miejscowościach oddalonych o ok. 80 km od Belgradu: pierwsza na północny wschód w Vršac w Wojwodinie nieopodal granicy jugosłowiańsko-rumuńskiej, druga na południe, w miejscowości uzdrowiskowej Arandželovać w Szumadii. W obu konferencjach uczestniczyli przedstawiciele innych krajów środkowej, południowej i wschodniej Europy: Bułgarii (w I konferencji), Czechosłowacji, NRD, Polski, Rumunii, Węgier (w II konferencji), ZSRR. Ze strony jugosłowiańskiej w konferencjach brali udział przedstawiciele różnych instytucji; katedr uniwersyteckich, Akademii i muzeów z całego terenu Jugosławii, jak również w I konferencji centralnego Instytutu Opieki nad Zabytkami Kultury w Belgradzie. Mimo różnego charakteru obu tych konferencji i odmiennego ich składu personalnego dla przybyśza z innego kraju, zainteresowanego przeglądem aktualnego stanu prac etnografów jugosłowiańskich, zarówno wielodniowa konferencja naukowa (połączona z Walnym Zebraniem Towarzystwa), grupująca kilka generacji etnografów jugosłowiańskich, jak i kilkunastoosobowa organizacyjna konferencja redakcyjna były okazją do zapoznania się z niektórymi kierunkami żywo i wielostronnie rozwijającej się etnografii jugosłowiańskiej i niektórych nauk jej pokrewnych. Zestawienie uzyskanych na tej drodze informacji oczywiście nie może jednak zastąpić wyczerpującego nowego przeglądu osiągnięć etnografii jugosłowiańskiej, jaki chętnie widzielibyśmy znowu na łamach „Etnografii Polskiej” po kilku i kilkunastu latach od przeglądów drukowanych po II wojnie w „Etnografii Polskiej” i „Ludzie”².

Konferencja w Vršac poświęcona została w zasadzie tylko dwu problemom: 1) zagadnieniom etnogenezy i zróżnicowania etnicznego, 2) metodyce badań etnograficznych na terenach zagrożonych i wynikiom tych badań. Trzeci temat łączył zagadnienia dwu poprzednich. Obejmował problematykę badań mniejszości narodowych: jugosłowiańskiej w Rumunii i rumuńskiej w Jugosławii, w tym przede wszystkim na terenach zagrożonych przesiedleniami w związku z budową zapory wodnej i elektrowni w rejonie Żelaznych Wrót nad Dunajem. Niewątpliwie w związku z tymi badaniami pozostawał liczny udział w konfrontacji delegacji rumuńskiej.

Większość referatów została w streszczeniu opublikowana w materiałach zjazdowych³. Ich dokładniejsze omówienie przekracza ramy obecnego sprawozdania. Postaramy się zwrócić jedynie uwagę na niektóre kierunki badań oraz udział w nich różnych specjalności. I tak w grupie pierwszej duże zainteresowanie i aprobującą dyskusję wywołał inaugurujący sesję referat jednego z nestorów, a zarazem pio-

¹ Por. A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Trzecia konferencja Komitetu Redakcyjnego międzynarodowego czasopisma etnograficznego krajów demokracji ludowych „Demos”, „Etnografia Polska”, t. 8: 1964, s. 342—344; te jż e, Informacja etnograficzna krajów demokracji — nowy profil czasopisma „Demos”, tamże, t. 11: 1967, s. 504—505.*

² Por. M. Gavazzi, *Ludoznawstwo w Jugosławii 1939—1947*, „Lud”, t. 37: 1947, s. 426—438; D. Palošija, *Etnologia w Jugosławii w latach 1958 i 1959*, „Etnografia Polska”, t. 4: 1961 s. 372—376. Najobszerniejszy przegląd etnografii jugosłowiańskiej przed II wojną pióra M. Gavazziego zamieścił „Lud Słowiański”, t. 1B: 1930, s. 266—296; t. 2B: 1931, s. 72—106.

³ Reżimei referata, IX Savetovanje Etnologa Jugoslavije Vršac 16—20 IX 1967, ss. 45.

nierów etnografii krajów bałkańskich, Christo Wakarelskiego z Bułgarii na temat pokrewieństwa i różnic w terminologii kultur narodowych jako sprawdzianu historycznych zapożyczeń kulturalnych. Do materiałów językowych, historycznych źródeł pisanych, antropologii i współczesnych materiałów etnograficznych nawiązywał J. V. Bromlej z Moskwy w referacie rozpatrującym na przykładach historycznych teoretyczne zagadnienia procesów przekształcania się wspólnot etnicznych w narodowości i narody. Dalsze referaty tej grupy dotyczyły: dynamiki przemowienia folkloru ustnego na terenach dwujęzycznych (D. Pop z Rumunii), problematyki i metody współczesnych polskich badań etnograficznych poświęconych tradycyjnym i współczesnym zróżnicowaniom kultury wsi polskiej (A. Kutrzeba-Pojnarowa, Warszawa) oraz zagadnień zmian poczucia etnicznego i narodowego u badanych współcześnie różnych grup ludności jugosłowiańskiej na terenach mieszanych w nawiązaniu do pochodzenia tych grup i ich historii, ich przynależności politycznej, religii itp. (M. Barjaktarović, Belgrad; J. Hurski, Praga; J. Vukmanović, Cetinje; G. Palikruševa, Skopje). Żywą polemikę wywołał referat P. Vlahovića z Belgradu, wiążący zagadnienia endogamii, występującej w różnym czasie i różnych grup ludności Jugosławii, z problematyką kształtowania się narodu chorwackiego.

Część drugą sesji rozpoczął przedstawiciel Rumuńskiej Akademii Nauk, R. Vulcanescu z Bukaresztu, przedstawieniem długofalowego programu badań podjętych przez uczonych rumuńskich w rejonie budowy naddunajskiej elektrowni wodnej. Sąsiednich również zagrożonych wysiedleniem terenów w obrębie Jugosławii dotyczyły referaty D. Drjaćy i S. Zecevića z Belgradu, omawiające: pierwszy — porównawcze prace etnograficzne prowadzone w starej i nowej siedzibie przesiedlanych wsi, poświęcone zmianom kultury materialnej i postawom ludności w stosunku do tych zmian; drugi — rekonstrukcje występującego na tych terenach tradycyjnego zwyczaju składania darów zmarłym (*sarandar*) i jego genezę. W odniesieniu do innych terenów N. Pesić-Maksimović z Belgradu przedstawiła wypracowane w Instytucie Opieki nad Zabytkami Kultury metody przeprowadzania ewidencji i inwentaryzacji zabytków architektonicznych oraz odtwarzania pierwotnych funkcji osad średniowiecznych i nowożytnych przez ekipy złożone w pierwszej fazie badań przez etnografa i architekta, w drugiej ponadto geografa, historyka, ekonomistę, socjologa, demografa i innych. V. Husjek z V. Goricy zreferowała przebieg przeprowadzonej dokumentacji zagrożonych zniszczeniem zabytków architektonicznych typowej wsi podmiejskiej Zagrzebia, a J. Vařeka z Pragi metody badań etnograficznych osad zagrożonych, wypracowane przez etnografów czechosłowackich.

Temat trzeci objął zarówno wyniki studiów etnolingwistycznych enklaw ludności serbo-chorwackiej w Rumunii (E. Petrovicz z Bukaresztu), jak też zróżnicowane gwary Rumunów zamieszkałych na terenie Banatu w Jugosławii (R. Flora, Zrenjanin). M. Bošković-Matić z Belgradu przeprowadziła badania nad domem u Rumunów w Banacie, w okolicach Vršacu. Etnograf pracujący w Vršacu, T. Milovan, badał osadnictwo rumuńskie w dolinie Karaša, a B. Vlahović z Belgradu Rumunów w Vršacu. Etnograf i socjolog rumuński M. Liviu zajął się zagadnieniem struktury rodziny i zwyczajami rodzinnymi. Na zakończenie konferencji zorganizowano wyjazd jej uczestników do niedalekiej wsi Alibunar o ludności mieszanej, w tym dużym procencie ludności rumuńskiej.

Jak wynika z przedstawionego w wielkim skrócie sprawozdania, na przykładzie omawianej konferencji (mimo jej zacieśnienia do dwu tylko tematów) zaznaczyły się wyraźnie powiązania tematyczne i zbieżności założeń metodologicznych pomiędzy etnografią jugosłowiańską a etnografiami innych, reprezentowanych na kon-

ferencji krajów, jak również wielokierunkowości zainteresowań współczesnej etnografii jugosłowiańskiej, obejmujących zarówno zagadnienia historyczne (w tym tradycyjne zagadnienia etnogenetyczne), jak i procesy przemian współczesnych. Podejmowanie tych ostatnich badań wiąże się z powstawaniem nowej rzeczywistości kulturalnej na wsi, m.in. w wyniku inwestycji gospodarczych o charakterze międzynarodowym. Duży nacisk położony jest na badania terenowe i wypracowanie metodyki tych badań, zwłaszcza w odniesieniu do nowo podjętych inwentaryzacji tradycyjnych, ginących form budownictwa ludowego i podmiejskiego, jak również inwentaryzacji i rekonstrukcji starych osad miejskich. Ten zakres współczesnych badań wykracza poza przedmiot tradycyjnej etnografii, zajmującej się przede wszystkim tradycyjną kulturą wsi regionów opóźnionych w rozwoju gospodarczym i kulturalnym i rekonstrukcją procesów minionych. Badania tych regionów nie zanikają jednak. Kontynuowane są nadal w ośrodkach uniwersyteckich i Akademii, jak również przez niektóre muzea.

Zmienia się jednak znacznie problematyka tych badań. Obok zagadnień etnogenetycznych i prowadzących do nich inwentaryzacji o charakterze atlasowym występuje żywe zainteresowanie problematyką dynamiki przemian obserwowanych, m.in. na referowanych na konferencji zagadnieniach zmian świadomości społecznej, poczucia etnicznego i narodowego. Jak wiele innych zagadnień podejmowanych przez etnografię jugosłowiańską, są to na tych terenach tematy specjalnie żywe, pasjonujące ze względu na specyfikę etniczną Bałkanów, dostarczające bogatego materiału nie tylko dla zawsze ciekawych i nowych wniosków historycznych lecz również dla szerszych uogólnień teoretycznych.

Jubileuszowa konferencja Towarzystwa Etnologicznego Jugosławii zakończona wyborem jego przewodniczącego, prof. Milovana Gavazziego z Zagrzebia, dotychczasowego prezesa Towarzystwa, nie była jedyną dużą konferencją naukową w omawianym okresie. Poprzedziła ją jeszcze liczniejsza międzynarodowa konferencja, zorganizowana na kilka tygodni wcześniej przez Towarzystwo Folklorystyczne Jugosławii, kierowane przez prof. Duszana Nedeljkovića z Belgradu. Bezpośrednio natomiast po konferencji w Vršac część jej uczestników wzięło udział w jednym z organizowanych w Jugosławii festiwali sztuki ludowej, połączonym z popularną sesją etnograficzną. Niestety nie o wszystkich tego typu konferencjach i przedstawionych na nich wynikach licznych w chwili obecnej zespołowych i indywidualnych terenowych prac etnograficznych możemy się dowiedzieć z nieregularnie dochodzących do nas wydawnictw etnograficznych jugosłowiańskich. Toteż należy z uznaniem podkreślić duży wysiłek etnografów jugosłowiańskich włożony w przedstawianie przeglądu najważniejszych prac etnograficznych tego kraju (w tym pierwszym rzędzie prac folklorystycznych) okresu po II wojnie światowej w informacyjno-bibliograficznym czasopiśmie krajów demokracji ludowych „Demos”.

Zwołana na grudzień 1967 r. i korzystająca z gościny kolegów jugosłowiańskich konferencja redakcji międzynarodowej tego czasopisma podkreśliła m.in. bogactwo nadsyłanych sprawozdań i literatury etnograficznej Jugosławii, a zarazem zobowiązała zarówno etnografów Jugosławii, jak i przedstawicieli innych krajów do sporządzenia kolejnego zestawienia działających w każdym z tych krajów ważniejszych instytucji etnograficznych dla zamieszczenia tych wykazów w zeszycie specjalnym, przeznaczonym dla uczestników VIII Międzynarodowego Kongresu Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Tokio w 1968 r.⁴

⁴ „Demos. Internationale ethnographische und folkloristische informationen”. Sonderdruck zum VIII. Internationalen Kongress der anthropologischen und ethnologischen Wissenschaften Tokio, 3.—10. September 1968, R. 9:1968 z. 1.

Przygotowanie zeszytu specjalnego, jak również omówienie zasady przygotowywania indeksów pierwszych 10 roczników wydawnictwa, sprawy tłumaczeń nadsyłanych tekstów oraz zwiększania liczby prenumeratorów w poszczególnych krajach były głównymi tematami konferencji, w której ze strony polskiej obok podpisanej uczestniczyła z ramienia IHKM PAN również dr Wanda Paprocka.

Anna Kutrzeba-Pojnarowa